

УДК 338.1:91(477. 84)
Пушкар Зоряна Михайлівна

**СТРУКТУРНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ АНАЛІЗ
ТВАРИННИЦЬКО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ
ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

З.М.Пушкар

**СТРУКТУРНО-ТЕРИТОРИАЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ЖИВОТНОВОДЧЕСКО-ПРОМЫШЛЕННОГО КОМПЛЕКСА
ТЕРНОПОЛЬСКОЙ ОБЛАСТИ**

Тернопольская академия народного хозяйства

Освещены территориальная структура животноводческо-промышленного комплекса Тернопольской области и проблемы её формирования в условиях перехода к рыночным отношениям.

Z.M.Puchkar

The territorial structure of a cattle-breeding and industrial complex of the Ternopil region and problems it of shaping in conditions of transition to the market attitudes is covered.

Територіальна структура відображає внутрішню територіальну будову тваринницько-промислового комплексу і характеризує територіальні відношення між процесами виробництва тваринної продукції, її промисловою переробкою і умовами їх розвитку на території області. Фактично ця структура являє собою територіальні форми зосередження тваринницько-промислового процесу. Оскільки тваринницько-промисловий комплекс є міжгалузевим комплексом, то складові його елементи повинні відображати ієрархічні поєднання вказаного процесу.

Основним методологічним принципом виявлення елементів територіальної структури тваринницько-промислового комплексу має бути рух від простих утворень до складних. На нашу думку, найпростішим елементом є елементарна тваринницько-промислова територіальна система (ЕТПТС).

Кожна ЕТПТС розкриває найістотніші функціонально-територіальні зв'язки між найнижчою "клітиною" тваринницько-промислової інтеграції. Всі

вони базуються на технологічних особливостях певного виду сировини і територіальній концентрації виробництва. Тому ЕТПТС є спеціалізованим утворенням. Територіальне поєднання ЕТПТС формує елементи вищого ієрархічного рівня вказаного типу. Оскільки в сучасних умовах виникає малий бізнес, то фактично існують виробничі тваринницько-промислові системи (ВТПС) відмінні від ЕТПТС, як за своєю структурою, так і за масштабами територіальності. Чим вищий ранг ЕТПТС, тим масштаби участі її в територіальному поділі праці значно ширші, виходять навіть за межі території держави. Підприємства малого бізнесу в основному забезпечують внутрішній ринок тваринницькою продукцією.

В тваринницько-промисловому комплексі Тернопільської області сформувалися спеціалізовані та інтегральні елементи. Спеціалізовані елементи складають елементарні виробничі тваринницько-промислові системи (ЕВТПС) і ТПТС відповідної спеціалізації. В області діють молокопромислові, м'ясопромислові та птахопромислові системи.

В межах Тернопільської області сформувалося 18 молокопромислових елементарних територіальних систем (МПЕТС). Вони приурочені в основному до адміністративних районів; зон реалізації молочної сировини, яка направляється на переробні підприємства. Ці зони не мають стабільних зв'язків з ними, оскільки ціновий фактор та відстань до молочних заводів є вирішальними в реалізації молока.

На форми територіального зосередження виробництва та переробки молока впливають підприємства малого бізнесу, які представлені молокопереробними цехами та міні-заводами. В області їх функціонує 25 і розміщені вони переважно в різних типах сільськогосподарських підприємств. Кожне з них використовує власну молочну сировину, молоко заготовлене в особистих підсобних господарствах населення та фермерських господарствах, які знаходяться на відстані до 10 км. Оскільки, основна маса сировини концентрується у власних сільськогосподарських підприємствах, то їх слід вважати молокопромисловими виробничими системами (МПВС). Вони не мають виробничих зв'язків з МПЕТС і функціонують як незалежні поєднання виробництва та переробки молока. Реалізація готової продукції здійснюється на ринках та магазинах районних споживчих товариств, а особливо приваблива продукція (сухе обезжирене молоко, казеїн, молочні консерви) займає регіональні ринки нашої держави та країн близького зарубіжжя.

Важливим чинником формування елементів спеціалізованого молокопромислового комплексу області є потреби населення у молочних продуктах, особливо в обласному центрі. Цей чинник зумовлює виникнення та функціонування багатостадійних молокопромислових елементарних територіальних систем (БСМПЕТС). Суть їх полягає в тому, що міські молочні заводи не можуть забезпечувати потреби населення в незбираномолочній, кисломолочній продукції із сировини, що постачається з території зони реалізації молока. Тому частина нерозфасованої продукції, півфабрикатів постачається з інших молочних та маслосирзаводів. За таким принципом працює маслосирбаза, яка виробляє жирні та плавлені сири, морозиво.

Таким чином, в територіальній структурі спеціалізованого молокопромислового комплексу Тернопільської області виділяються: одна багатостадійна МПЕТС, 17 простих МПЕТС, 25 виробничих МПВС, 10 молокопромислових кущів (рис.1).

Прості елементарні системи формуються на основі територіального поєднання господарств виробників молока та переробних підприємств, між якими здійснюються постійні територіально-виробничі, зокрема сировинні зв'язки. До 1995 року існували зворотні зв'язки по поставці сільськогосподарським підприємствам обезжиреного молока. Тепер це молоко використовується для виробництва обезжирених молочних продуктів (сиру, молочного цукру, пахти).

Важливим показником функціонування елементарних систем є реалізація виробленої продукції, яка в умовах ринкових відносин показує поряд з прибутком - результативність роботи. Найбільше реалізованої продукції мали в 1998 році Чортківська (на 4982,0 тис. грн.), Бучацька (4690,0 тис.грн.), Тербовлянська (6266,0 тис.грн.), Ланівецька (4077,3 тис.грн.), Шумська (2813,0 тис.грн.) системи та інші. Проте прибуток від реалізації продукції був незначний, оскільки висока частка її була по бартеру.

В умовах переходу до ринкових відносин через недосконалість відносин між підприємствами, появу конкурентів на продовольчому ринку багатостадійну систему спіткала затяжна криза. Порушились зв'язки між підприємствами, які ускладнили функціонування особливо переробної ланки, а поява можливостей вільно реалізувати продукцію підприємствами-суміжниками зумовили значний спад виробництва на Тернопільському ММЗ. Якщо в 1995 році він реалізував 8,2 тис. тонн продукції, то в 1998 році цей показник склав 4,2 тис. тонн, тобто

скоротився майже в 2 рази. В асортименті цієї системи провідне місце належить продукції з незбираного молока, яка займає понад 75% (3940 тонн, 1998р.).

Молокопромислові кущі утворилися в районах, де територіально поєднуються МПВС і МПЕТС. В межах сировинної ланки МПЕТС виникає дві і більше МПВС. Це складне утворення, яке вимагає змінювати функцію окремих сільськогосподарських підприємств з сировинної - на виробників готової продукції. Наявність МПВС при відпрацьованій правовій базі та виробничо-територіальній злагодженості, не створює перепон для нормальної роботи МПЕТС. Оскільки в сучасних умовах різко скоротилось виробництво молока, значно знизилось поголів'я молочного стада в області, то між цими системами виникає конкуренція при заготівлі сировини.

Аналіз показує, що молокопромислові кущі сформувалися в районах з високим рівнем концентрації тваринництва у Борщівському, Заліщицькому, Зборівському, Підволочиському, Терехівському, Чортківському, Ланівському.

Основними проблемами функціонування цих структурних елементів є об'єднання їх в кооперативи, які б сприяли безперебійному постачанню їм матеріально-технічних засобів, а головне - здійснювали реалізацію готової продукції. Доцільно було б використовувати можливості крупних переробних підприємств, які мають свої маркетингові служби для пошуку ринків збуту виробів з молока. Це дало б змогу об'єднати всі діючі молочні підприємства в єдиний господарський організм і забезпечити комплексне і раціональне використання сировини.

На території Тернопільської області сформувався спеціалізований м'ясопромисловий комплекс. В його внутрішній будові виділяється дві крупні елементарні м'ясопромислові територіальні системи (ЕМПТС) - Тернопільська та Чортківська, 59 цехів та міні-заводів, забійні цехи та бойні районних споживчих товариств. Кожне з цих підприємств має свої територіальні масштаби, функціональне значення та особливості поєднання з сировинною базою.

Тернопільська і Чортківська ЕМПТС за своєю структурою та характером функціонування однотипні. Промислове ядро тернопільської ЕМПТС розміщене в Тернопільському районі, а зона заготівлі сировини охоплює майже всю територію області та прилеглих районів Хмельницької. Компактність зони заготівлі залежить від виду тварин, концентрації поголів'я, наявності спеціалізованих тваринницьких господарств, в яких відгодовують велику рогату

худобу чи свиней. Оскільки в умовах кризи проходить скорочення поголів'я в основному м'ясного напрямку, то перелічені умови не діють і компактність зони заготівлі сировини визначити неможливо. Фактично закупка сировини ведеться по всій області та за її межами. В 1998 році сировинні ресурси в системі змогли задовільнити потреби тільки на 88%. Розбалансованість складових ланок системи вплинула на результативність її роботи. В 1998 році було вироблено продукції на суму 43550,6 тис.грн., що на 34,1% менше, ніж в 1991 році. Реалізація продукції складала 46145,0 тис.грн., враховуючи затовареність ще в 1997 році. При тому ж було реалізовано продукції на бартерних умовах на суму 3706,0 тис.грн., або (8,1%). Спад виробництва в тернопільській ЕМПТС проходить і в сучасних умовах через нестачу сировини та обігових коштів. Рівень використання наявних потужностей на 1.01.1998р. по переробці м'яса становив 30,7%, а по виробництву ковбасних виробів - 13,5%, тому рентабельність була тільки 11%.

Малі підприємства використовують переважно сировину, вироблену у власному господарстві та закуплену у населення. Такі поєднання створюються на основі виробничих зв'язків в межах однієї господарської одиниці, а тому вони являють собою МПВС. В межах області в 1998 році вони виробили 774,2 тони ковбасних виробів, або 30,6% загальнообласного виробництва. Функціонування таких систем приносить додаткові кошти сільськогосподарським підприємствам, вони до певної міри знижують сировинний характер сільськогосподарського виробництва.

Птахопромисловий комплекс Тернопільської області має своєрідну територіальну структуру, яка відрізняється від інших областей. В склад його входить 5 птахівничих районних підприємств, 2 племінних птахопідприємства, одне міжгосподарське підприємство, 1 птахофабрика. Між підприємствами існують функціональні зв'язки. В кожному підприємстві є інкубатори, які вирощують птицю з племінних яєць. Елементами територіальної структури в області виступають птахівничі господарства, тісно зв'язані з сільськогосподарськими громадськими підприємствами, які постачають їм корми в рахунок зарахування частини доходу. При існуванні радянської влади колгоспам району зараховували план здачі державі яєць.

В сучасних умовах у птахівничому комплексі відбувся спад виробництва. Реформування колгоспів зумовило зміну характеру зв'язків, що вплинуло на функціонування птахівничих підприємств. Для нормального розвитку їм

приходиться вирішувати питання кормів, енергоносіїв, матеріально-технічних засобів, реалізації продукції. В 1998 році позитивні результати господарської діяльності мали тільки Зборівське та Бучацьке птахівничі підприємства. Основний дохід вони одержали за рахунок високої реалізаційної ціни на яйця, м'ясо птиці та низьких затрат на одиницю продукції.

Отже, удосконалення територіальної структури тваринницько-промислового комплексу Тернопільської області є важливим напрямом підвищення його економічної ефективності за рахунок взаємозв'язків між сировинною та переробними ланками.

Тернопільська академія народного господарства